ԱՐԵՎԸ

7 ՏԱՐԻ
Թ 209

ՀԱՅԵՐՈՒՆ
ՀԱՅՐԱՊԱԿԱՆ

23 ՅՈՒԼԻՍ
1863

Ինչ որ Խմբագրությանն և Տպագրությանն կը վերաբերի պետք է ուղղել առ ԱՐԵՎԱՀԱՅՍ Գ· ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ Այս մասն փաշայի առ Սուլթան Համամիին վրի քով Ֆրանկրաֆի նամակ համար ծրար կը մերժուի։

Օրագիրը ամեն շաբաթու երեքշաբթի օրերը կը հրատարակվի։

Գին տարեկան 120 ղուրուշ արծաթ· — վեցամսեայ 70 — եռամսեայ 40· — մեկ թիւը 4 ղուռուշ· գտնուած Օրագրոց Ճամու ծախքը ընդունողին վրայ է· — Նամուցման տողը 1 ղուռուշ։

ԲԱԺԱՆՈՒՄՆԵՐ ԿԸՆԴՈՒՆԵՑԻՆ

Կ· ՊՈԼԻՍ Օրագրոյս գրասենեակը, Մեծ—Կոր — Խանի վրի դուռը թիւ 2։

ՋՄԻՌՆԻ Ի· Տեայց Մեսրոպեան եղբայց վաճառատունը և Ն· Գ· ԼԻԿ Հանդիսին գրասենեակը։ ՏՐԱՊԻԶՈՆ՝ — Խաչատուր ըստ Իսմայէլեանի գրասենեակը։ ԹՂԹԻՏԱՂ Յարութիւն ասլա գ· Ճամճեան։ ՆԻԿՈՄԻԴԻԱ Պ· Հաճի Յակոբ Նազարէթեան

ՊԱՐՏԻԶԱՆ ԵՒ ՍՄԻՄԵՈՒ ՎԱՆՔ

Նիւիկիա անուն Հանդիսին 12 թուին մէջ պարահրդակ դիւղ եւ անոր երկու մեռի դպրոցներուն վրայով նամակ մը կարդացինք իսր բողոք մը ասկէց առաջ նոյն Հանդիսին մէջ յիշեալ դիւղին եւ դպրոցներուն վրայ հրատարակուած գովաբանական նամակի մը դէմ։

Առաջին նամակագիրը դրեթէ ամէն կողմանէ յուսալից կացութիւն մը եւ ընթացք մը նշմարեր էր Պարահրդակի մէջ, իսկ երկրորդ նամակագիրը անոր հակառակ խիստ յուսադէմ եւ խղճալի կացութեան մէջ կը հռչակէ նոյն դիւղը . . . Ի՞նչ ընթացք պատոր կատրին, թող անոր հաւատք ընծայեն. իսկ մեզի ալ թող ներուին որ մենք ալ մեկ քանի խօսք ընենք յիշեալ դիւղին նկատմամբ, միայն թէ նախ համառօտ տեղեկութիւն մը տանք պարահրդակ դիւղին, տեղին, դիրքին եւ ժողովրդեան վրայ։

Պարահրդակ՝ հազար երկու հարիւր տուն, մեկ եկեղեցիով բոլորովին Հայաբնակ դիւղ մի է Նիկոմիդիայի դիմացը Ծովեզերքին երկու մեկ ժամ հեռու միջին բարձրութեամբ լեռան մը մեկ կողմին վրայ, օդը եւ ջուրը ընտիր են. ժողովուրդը ընդհանրապէս երկրագործ է եւ շատ մեծ արհեստաւոր կամ վաճառականութեան կը դանուի։ Պարահրդակի ժողովուրդը՝ իր առհմանակից դիւղերուն ժողովրդեան հետ բազդատմամբ բարքով եւ վարքով խիստ աղնիւ է. ու շատ կը տարբերի առհմանակից դիւղերէն իր յատակ ազգասիրութեան, լուսաւորութեան եւ բարեկարգութեան համար ունեցած եռանդովը եւ բռնած ընթացքովը։ Պահանջք եւս չնորհիւ Տ· Յակոբ արքակրօն, ազգասէր եւ ուսումնասէր Ներուժազարդ քահանային օրինաւոր եւ բարի ընթացք մը ունին իրենց ժողովրդոյ հետ։ Գրեթէ իւրաքանչիւր Պարահրդակցի՝ ճշմարիտ Ազգասէրի մի հանդամանքները ունի։ Հոն կրօնքը ամէն մարդ իւրեան համար կը կրէ. ոչ ոք ուրիշ մը կը նայատէ կրօնական պատճառաւ։

Հոն Լուսաւորչականը, Հռոմէականը եւ Բողոքականը մեկզմեկ կը սիրեն, եւ Հայ անուան համար ամէն բան զոհելու պատրաստ են, որոնց ամենուն վրայ մի եւ նոյն աչքով կը նային վերոյիշեալ Տ՝ Յակոբ սիրելի քահանայն եւ տեղւոյն ընդհանուր քաղաքապետ Մ· Յովհաննէս Ազգայն։

Գիւղացիք չատունց է վեր վերահասու լինելով թէ ազգկանց եւ թէ մանչ տղայոց բարեկարգութեանը համար պէտք ըլլալը ուսմանց եւ դաստիարակութեանց կարեւորութեանը չեմէջ միայն երկու դպրոց հաստատած, այլ նաեւ տարին 24,000 ղուրուշի հաստատ եկամուտ մը, եւ ասանկով մինչեւ այսօր իրենց կարողութեան նեղ ժամին չատ իրենց ազգակից սերունդին բա-

յօրումեանը եւ ընդհանուր Հայ Ազգին յառաջադիմութեանը համար կաշխատին։

Այս համառօտ տեղեկութիւնը տալէն ետք՝ նախ առաջին նամակագրին դառնալով պարտաւորեալ ենք ըսել որ նա հարկաւ Նիկոմիդայի սահմանին մէջ գտնուած ուրիշ Հայաբնակ գիւղերուն նայելով դաւած է զՊարտիզակ, եւ իր սրտին չափազանց ազգասիրութեամբը թէ Պարտիզակցիները քաջալերելու, եւ Պարտիզակի նման սիրելի, Սահմանադրական եւ յաւատաւոր գիւղ մը յետագային հռչակելով անպատիւ չընելու եւ միանգամայն անոր միջեւ ցարդ ըրած յառաջադիմութենց անդադար տեսանելու համար անշուշտ հրատարակած է իր գաղափարական նամակը, եւ չէ թէ ուրիշները խաբելու դիտմամբ, ինչպէս կըսէ երկրորդ անգդոյշ եւ գուցէ նախանձորդ նամակագիրը։

Երկրորդ նամակագիրը ինչ որ ըսած է Պարտիզակի վրայ՝ մեծ մասամբ ճշմարիտ է, այլ սակայն եթէ անի քիչ մը խօսելէն առաջ մտածող լինէր, հարկաւ պիտի խորհէր թէ Պարտիզակի գպրոցները եւ կամ բնակութիւնը այսօր առ կացութենէս իզատ ուրիշ կացութիւն մը չէին կարող ունենալ, քանի որ դեռ երկու տարի առաջ ամբողջ գիւղացիք քիչ մեծ սովամահ պիտի ըլլային։։։ Անդարձ մահուան ճիրաններէն հազիւ ինքզինքը ազատող գիւղի մը վրայ այսպիսի ծանր կերպով քննութիւն ընելը մեծ խելացիութեան նշան չլինելէն զատ, քիչ մ՚ալ խնամատարութիւն է. Աստուծոյ համար։

Պ. Երկրորդ նամակագիրը՝ հոգ չէ ով է, կերեւի թէ անփորձ մէկն է, եւ կամ թէ ոչ Պարտիզակի ժողովրդեան թշնամի մը, ըստ որում յիշեալ գիւղին վրայ իր ըրած քննութիւնը չէ թէ միայն օգուտ մը չկրնար յառաջ բերել, այլ նաեւ կրնայ գիւղացւոց սիրտը վշտացնել, եւ ան ալ այնպիսի գիւղացւոց կամ ժողովրդեան, որ իրենց ամէն տեսակ պարտականութիւնը չէ թէ միայն խիստ լաւ կը ճանչնան, չէ թէ միայն իրենց Ազգային եւ ուրիշ պարտաւորութիւններին կատարելու համար ուրիշներէն չեն սպասեր, այլ իրենց կարողութենէն խիստ վեր կերպով իրենց ինկած պարտաւորութիւնները կը կատարեն եւ դրացի գիւղերուն ալ յորդոր եւ օրինակ կըլլան։

Սուտ է նաեւ այն նամակագիրին ըսածը թէ «5 տարեկանէն սկսեալ մինչեւ 16 տարեկան 3000 ի մօտ հայ մանկտիք կիսամերկ կը պտռկին փողոցներու, պարտէզներու եւ պուրակներու մէջ», ըստ որում Պարտիզակի մէջ տասը տարեկանէն վեր անզբաղեակ չկայ եւ չկրնար ըլլալ, վասն զի Պարտիզակի ժողովուրդը աշխատասէր է. եւ ծնողք ամենեւին չեն կրնար թողուլ որ իրենց զաւակները անհսկաս եւ կամ անպիտան մնան. իսկ կիսամերկութեան դալով՝ կը խնդանք մեր Պարօնին վրայ, վասն զի երբեմն թէ ինք կրնամատակ հանգերձները հագած՝ պարտիզակի մանկանց պարզ, թեթեւ եւ քիչ հանգերձները իր աչքին մերկութիւն սեպնուեր է։

Սուտ է նաեւս որ կըսէ թէ գիւղացիք բնականօրէն անտարբեր են իրենց ազգային պարտաւորութենց մէջ։ վասն զի Պարտիզակի ժողովրդոյ նման չկայ նոյն սահմանին մէջ որ անոնց չափ իր ազգային եւ գիւղային պարտաւորութիւնները ճանչնայ, եւ կայր պէտք է ըլլայ մէկը, որ անոնց ջանքը վը հատուցանեալ արժու գպրոցները, եւ ուրիշ համար տարին 24,000 դուրուշի հատուցման եկամուտը անոնք եւ ելլէ առանց ամչնալու Պարտիզակցիները Ազգային եւ գիւղային պարտաւորութենց մէջ բնականօրէն անտարբեր են ըսել, մանաւանդ քանի որ Պարտիզակէն ի զատ Նիկոմիդիայի սահմանին մէջ 24000 դրչ. տարեկան եկամուտ ունեցող գիւղ մը չկայ. եւ նոյն իսկ Նիկոմիդիան հազիւ տարեկան 8000 դրչ եկամուտ ունի, հազիւ վարժարան մը ունի, հազիւ աղջկանց կրթարան մը ունի՝ քանի որ Պարտիզակ այսօր երկու սեռերու համար զատ զատ դպրոցներ ունի, եւ իւր կարողութենէն աւելի անոնց յառաջադիմութեան համար կաշխատի։։։

Օրհնեալ Պարտիզակ, քանի անգամ արտասուեցուիր գիս, մի անգամ քու վրադ արտասուեցի, այլ սակայն քանի անգամ ալ ուրախութեամբ, երբ տեսայ քու մանկիկներդ Ազգասիրական ոգւով լեցուած, երբ լսեցի նոցա ազգասիրական քաղցրանուագ երգերը, ահ, ինչպէս կարող եմ դիմանալ եւ ձեզ չպաշտպանել քեզ անուանարկ ընելու ջանադիր եղողներու դէմ։ Արդարեւ թէ որ Հայոց ազգը սիրելի մաս մը ունի նոյն սահմանին մէջ, ան ալ Պարտիզակի Հայերն են, որոնց համար մեր Պ. նամակագիրը առանց խղճ-

ժոռանք ընելու « անվիրանութեան կիրճ են» կըսէ, չմոռնալով որ առանց միաբանութեան ինչպէս հնարաւոր է Պարսիզակի նման սովամահ լինելու վտանգին ենթակայ եղող աղքատ դիւղ մը կարենայ 24 000 ղուրուշ տարեկան եկամուտ հաստատել դպրոցներու համար, եւ այլն եւ։

Շարն ընդ հոսի։

ԵՊԻՍԿՊՈՍՈՒԹԻՒՆ

Ա.սի Յունարեն բառ մի է. որ կը նշանակէ Վերատեսուչ-ԸՆԴ։

Ա.սի պաշտօն մի է, որ ով որ առ պաշտօնին կը փափաքի, սկսաք է նախ դիտնայ թէ՝ ինչ ծանր պարտաւորութիւն մը իր վրան կառնէ, եւ հետեւապէս իրմէն ինչ կը պահանջուի։ Ա.յն վարդապետը, որ եպիսկոպոս (Վերատեսուչ) ըլլալու կը ցանկայ, ունի արդեօք անոր պահանջած պարտաւորութիւնները կատարելու ուսումնդ, գիտութիւն եւ կարողութիւն։

Ա.յս օրերս եպիսկոպոս եղողներն ու ըլլալ փափագողները խիստ շատ են։ Ա.սի մարդկային բնական փափագն է, որ առաքինան առ առաքինան յառաջ երթալու եւ բարձրանալու միտում մը ունի, ինչպէս տէրութեան հասարակ զօրքերը առանապետ, յիւնապետ եւայլն, մինչեւ ընդհանուր զօրաց հրամանատար ըլլալու բարձր առաքինանին հասնելու կը ճգնին։ Բայց եթէ նոյն բարձր առաքինաններուն պահանջած ուսումնդը չունին, ինչի կը ծառայէ այն պաշտօնը երթնալ։

Ա.ւաքելական եւ Հայրապետական կանոն է, որ եպիսկոպոս մը կամ եպիսկոպոս ըլլալու փափագող մը վիճակ մը ունենալու է, այն վիճակին վրայ երկար ատեն տեսչութիւն ըրած ըլլալու է, եւ իր վարմանցն ու ընթացքը համար նոյն վիճակէն բարի վկայութիւն ունենալու է. եւ ըստ առաքելոյն ալ « ծեծող, հարկանող, դիւնեաէր, զօշաքաղ, կաշառառու, կռռարար, եւայլն » ըլլալու չէ։

Մեղի կերեւնայ եւ մեծաւ մասամբ ալ հաւանական է որ՝ եպիսկոպոսութեան ցանկացողները առանց այն արբազան պաշտօնին յատկութիւնը եւ պահանջումը նկատելու եւ կամ անոր վրայ ուշադրութեամբ խորհելու, լոկ անցագ փափագ մը ունին [Լշխանաւորեան դահը բարձրանալու եւ հետեւապէս ժողովրդեան ազատ կամացը վրայ բռնանալու...։ Ա.յս ըսածնուս ապացոյց են եպիսկոպոսները անկարգ, անվայել եւ բռնատրական ընթացիկ նկատմամբ զանազան վիճակներէ եկած գաւառ գանգատաններ նամակները, որոնցմէ մէկ քանիներն ալ արդէն աս մեծարբոս հրատարակութեան Ա՛ասիս պատուական սրատրոյն միջոցաւ։

Ա՛արդ բնականաբար իւր բարձրացած աստիճանին վրայ բնականաբար գոհ չըլլալով անկից ալ անդին անցնելու ճիգ մը ունի։ Եթէ իր փափագած եպիսկոպոսութիւնը ձեռք ձգելու ըլլայ, այնուհետեւ կընայի որ Պատրիարք կամ Կաթողիկոս ալ ըլլայ, եւ այս ձեռք ձգելու համար խիղճ չընէր ամեն բանատեակ անաթիւն զոհել...։ Ա.սի բոլորովին տարբեր ընթացք մի է ուսեցեալ եպիսկոպոսաց ընթացքէն...։

Եպիսկոպոսը բարի վերատեսուչ մը ըլլալէն զատ ալ քահանայ ձեռնադրելու պարտաւորութիւն մը ունի, յորում ընծայեալին պիտի հարցունէ թէ « Ընդի՞ զԱ.ստուածային ուսումն հին եւ նոր Կտակարանաց » եւայլն. եթէ այս հարցումը ընող եպիսկոպոսը այդ արբազան ուսմունքէն զուրկ է. ինչ պիտի պատասխանէ. եթէ ընծայեալը (քահանայացուն) գաղտնի հարցունէ նոյն եպիսկոպոսին թէ դու ինքնդ ունիս զուսումն Ա.ստուածային հին եւ նոր Կտակարանաց », պիտի կը հարցունես ինձի...։ Թող իւրաքանչիւր եպիսկոպոս խորհի աս կէտին վրայ...։

Ըմիրնայ 1863 6 Յուլիս

Ա.րդոյ Համբարձ Մեղու Հանդիսի

Ինչպէս որ արդէն յայտնի է, տարիէ մի ի վեր դրատուն մի բացուած լինելով աստ՝ շատ մը հեղինակաց աշխատասիրութիւնները անթեղի կը գանուին, որով թէ հասարակութիւնը զուրկ չէ գանոնք վայելելէ, եւ թէ հեղինակք ըստ իմիք կը խրախուսին երթնալ գիրքերը ծախուելին. ահա այս կերպով էր որ արդոյ Պ. Սրմենակ Հայկունի բաղմարդիւն երիտասարդին գրութիւնները՝ Գերեզմանի եւ բիւզանդացոյ եւ Գաղանիք բնութեան պատուական գրգոյկները քաղաքիս մէջ կրցաւ տարածուիլ. սակայն կը զարմանանք երբ կը տեսնեմք յիշեալ գիրքերուն տարածականէն

աւելի վաճառուելուն, որ անչուշտ ժողովրդեան չափազանց ընթերցասիրութիւնը չէ, այլ նիւթերուն սիւռեալականութիւնը եւ դրքերուն աղգեցութիւնն է որ ինքզինքը ծախել կուտայ. կը բարեմաղթենք որ ազգը վերակենդանանայ այս տեսակ օգտակար աշխատութիւնները տեսնելու բաղդը ապագային մէջ ալ ունենայ. այս մեր վերապահութիւնն է։

Նիկոմիդիոյ ազգային նկատմամբ Պ. Արմենակի ըրած առաջարկութիւնները ըստ մեզ դէշ չերեւիր, եւ երանի՛ թէ ազգը հասնի նորա ձայնին ուշ դնել, որուն եւ մեք ձայնակից լինելնիս ներկայիս յայտնել չեմք ղլանար։

Աղաչելով Պ. խմբագիր որ բարեհաճիք մեր այս համառօտ քաջալերը հրատարակել մեր շնորհակալութեան հատատին յիշեալ Պարոնին նուիրելով, որով կը մնամք եղակատարապատ։

Հ. Ս. Քէ-բզեանօֆ։

Մեծարգոյ խմբագիր,

Քաջայոյս էինք ազգովին, որ Սահմանադրութեան չորրորդ Ազգիս մէջտեղի վիճերն եւ ազգութեան բարոյապէս մահ սպառնացող գժտութեանց խռովութիւններն քիչ ժամանակի մէջ դադրելով, խաղաղութեան արդիւնքն վայելեցինք. բայց ափսոս, որ քանի մը փառասէր եւ ինքնահաճ անձանց պատճառաւ, քաղաքական ժողովուրդ մը այսպիսի քաղցրիկ յոյսէ զրկուի, փոխան Ազգիս բարօրութեան եւ երջանկութեան կարեւոր միջոցներուն վրայ խորհելու, հարկադրուած է քանի ազգասեաներուն սատանայական չնորհից գաղտնի մեքենաներն խափանակելու զոհել իր անգարձ ժամանակը։ Ազգային լրագրաց միակ նպատակը մինչեւ մարդոյ մտաւորական մշակութեան ծառայելէր, դժբաղդաբար քանի մը վատերուն զզուելի վարուց անընդհատ շարունակութիւնը կը ներկայացնեն։ Մինչեւ ցարդ ինչ անօրէնութիւններ չի լսեցինք, զորս մարք անցուներէն անգամ պիտի լի է, եւ որչափ ազնուք կշտամբուներէն չի ձանձրացան, այնչափ աւելի քանք կը ցուցնեն իրենց չարիքը կրկնելու։ Մինչեւ ցարդ կրած թշուառութիւնս նիա բաւական չէր, եւ ահա այս օրերս երեք տարիէ՛ի վեր եկեղ գոփու քնակող Շամտանեան «Ալէմա» իւր «մեծապատճառ Մեաարէն» աշխարհաճանաչ եղող Ա. Ղազ, Ա մմոնիոմ-քի մէջ... նի. ժողովարան մը կառուցանելու եւ Քար սկեսրիկի Ս. Յովհան Ոսկեբերանի եկեղեցւոյն մէջ պապական վարդապետ մը կեցունելու սպառնալիքն կընկ անմէ ժողովրդոյ բերնով, «ժողովուրդը այսպէս միաք մը ունի» խօսքը միայն իրեն բաժին ընդունելով», պատճառ. վասն զի Քարակեօմրիւկցիք օտար միջամտութիւնները չեն ընդունիր, և Ազգային Սահմ. նադրութեան տրամադրութեանց համեմատ իրենց թաղէն կազմել թաղին խորհուրդը։ Բայց պիտի հարցուի թէ Ալէմա աղայն ինչ ընէ, որո՞ւ իշխէ, ո՞ր թաղին 25 կամ 30 տարուան մուխամանի առնէ, ո՞ր թաղին թուլամտաճիներ հաստատէ տարիներով դրպրոց մը հարիւր յիսուն աշակերտներով սընտեսի մը «իմամոց» յանձնելով։ Այս ազգասէր աղային առատաձեռնութիւնը թէ որ եկեղեցի մը շինելու չի նեղեր, ժողովրդեան մ՛ալ չի կրնար շինել։ Քարակեօմրիւկցիք կարծեմ չեն ճանչնար իրեց բարերարը, որ 30 տարի շարունակ իրենց զաւակը կրթեց, նարեկը և «իառաճի մէկտ» բառարան տորլեցւոց, առկէ աւելի ինչ կուզին իրենք աղքատ ըլլալով. հարկ ու զաւակներն ալ առատաձի պիտի ըլլայ և եկող ուխտաւորներուն ձրի պիտի գոտմանե։ Այս ազգասէր աղային ունեցած քանի մը յատկութիւններն յիշեալ աւելորդ չեմք համարիր։ Զաւիկն աւելի հոլուստ ըլլալով, քանի մը քահանայ կրնայ իր ծառայութեանը գործածել, նրբաշարժ և հանճարեղ ըլլալով թէ և տգէտ ատ քանի իբրեւ, բայց մէկը իրեն հետ չի կրնար դլուխ ելլել, Քրիստոնեական վարդապետութենէ լաւ «չնուտա» ըլլալով, վարդապետաց քարոզութիւնը իրեն համար ձանձրացուցիչ և աւելորդ խօսքեր են, որ կրնայ իրեն հատատնել որ Յիսուս՝ Աստուած և Աստուծոյ որդին է, խօսքիս վկայ Պէչիկթաշցի Անդրանիկ անուն ճարտար քարտկոփն։ Եւ քանի՛ անոր, որ 25 տարիներէ՛ի վեր այսպիսի անձի մը հոգևոր մատակարարութիւնը յանձն առած է։

Բայց մեղադրե՞նք նոյն քահանայն իր արբշռան պատուոյ առիթ չտանելուն, քանի որ այն հոգեակր «ծուխը» առանց խղճի ապգիս համակրութիւնը ստացած, ազգիս բոլորովին անձնուէր քահանայ մը՝ վարդապետով հանդերձ Սալմա Թօմլուքի

դպրոց՝ն բիւր հաճոյութիւններով և մարդկութեան չխայելու խօսքերով դուրս մղել կարծեմ յիշնական հրամանաւ, քահանա մը՝ այն է Հիւնքեար պէյենտիեան Տ. Յովհաննէս Հայրն, որուն նման շատեր ունենալու կը բաղձայ ազգին ողջամիտ մասը, մանաւանդ որ յիշեալ արժանաւոր քահանայն սա հետևեալ պաշտօնական հրաւիրանօքը հոն ղրկեցաւ էր։ —

Աւրժանապատիւ սիրելի։

Սալմա Թօմրուգի բնակչաց մէկ մասին խնդրանացը վրայ Ազգային Սահմանադրութեան գործադիր յանձնաժողովը պարտաւորուած է նոյն թաղը երթալ ու անաչառ քննութիւն ընելով գործոյն օրինաւոր անօրէնութիւն մը ընել ըստ Ազգային Սահմանադրութեան։

Այս գործին համար ձեր ներկայութիւնն ալ հարկաւոր կը ճանչնայ յանձնաժողովը, որով և կը խնդրէ որ առաջիկայ կիրակի ժամը 4 ին Սալմաթօմրուգի Ազգային դպրոցը հնարէք ընէք ներկայ գտնուիլ մեր կողմէն հրաւիրելով ձեր հետ նաև Պալատի թաղական խորհրդոյ Աւտենապետը և մէկ ուրիշ անդամ մը։

Մնամ հայրն Տէրոպոհ Սաեփան
Եպիսկոպոս Նէոկեսարիոյ

1862 Յունիս 19

Աւրդոյ խմբագիր մենք առ այժմ այս յայտնի բայց փոքր ակնարկութիւնը ընելով կը սեանք որ Սալմա Թօմրուգի բնակիչք պալատու բնակչաց հետ օրինաւոր կամ ապօրինաւոր գատ մը ունենալնուն առթիւ մեզ գաղակէօմրիւկցիքս ալ իրենց հետ վերդովելին Թող գագրին. բանական եղաւ մինչև յարդ մեր թաղին կրած թշուառութիւնը մէկ քանի ինքնակոչ և խորթ անձանց ձեռօք. բանական եղաւ կըսենք մինչեւ հիմա մեր թաղին իրաւասութիւնն յափշտակուիլ անոր յետամնացութեան պատճառ ըլլալնին։

Ս. Մ.

ՊԱՀԱՍՏ ՍԱԼՄԱԹՕՄՐՈՒԳ ԵՒ ԳԱՂԱԿԷՕՄՐԻՒԳ

Կը լսենք որ Սալմաթօմրուգ թաղին նկատմամբ Պալատու եւ Գաղակէօմրիւկի մէջ մեկ քանի տարիէ հետէ նեղութեանց եւ պատերազմ մը տալու համար Յունիս 21 կիրակի օրը Ազգային Սահմանադրութեան Գործադիր յանձնաժողովը արժան դատեր է մեկ քանի հոգի ղրկել, Սալմա Թօմրուգի դպրոցը որպէս զի անաչառապէս քննեն եւ ըստ Սահմանադրութեան օրինաւոր տնօրէնութիւն մը ընեն։ Ըստ այսմ Պալատու թաղէն ալ հոն ներկայ գտնուելու համար արժանապատիւ Տ. Յօհաննէս Հիւնքեար պէյենտիանը եւ երկու թաղականք Տեղապահ սրբազանի ձեռամբ հրաւիրուած են. որոնք տեղոյն Աւրժ. քարոզիչ վարդապետը, որ՝ի պաշտօնէ թաղական խորհրդոյն նախագահն է, հետ առնելով գացեր են։ Հոն գտնուղ եւ ինքնին իշխանութիւն ունենալ երեւակայող պարոնին մեկը չանկաթ գրդեռմունք մը յարուցեր է ըսելով թէ «Պու աչխարհական մեճլիսի տէր, քահանաներն պուրատա իչի նէ՞, պիզ խոթէմեչիղ, կիլիսին, եւայլն»։ Յիշեալ քահանայն ասի ըսելով աչռանց ձայն մը հանելու յիշեալ վարդապետը առեր դուրս ելեր է երթալու, եւ երբ սկըսեր է ոտնդուխէն վար իջնալ, յիշեալ պարծնը սկսեր է անվայել աղաղակներով իր ձայնը բարձրացունել եւ անարգել զանոնք, զոր հոս բառ առ բառ գրել արժան չենք դատեր։ Քիչ մը ետքը Քիլիսեցեան արդոյ Աբդար աղային թուղթ մը ձեռքը բռնած ներս մտնել ուզեր է, աղային մեկը կուրծքին բռնցի հարուած մը տալով զանի դուրս մղեր է . . . Աւսի այն օրուան համառօտ եւ ստոյգ եղելութիւնն է։ Մենք առ այժմ բուն խնդիրը մեկդի ձգելով, իբրեւ ժողովրդեան բերանը՝ կուզենք այն անվայել եղելութեան նկատմամբ մեկ քանի խօսք ընել։

Ա. Սալմա Թօմրուգի եղբայրները պատասխանատու չեն այն անվայել եղելութեան. քանզի չենք հաւատար որ այն անվայել խօսքերը արտասանող պարոնը անօնցմէ առած ըլլայ այդ ապօրինաւոր իշխանութիւնը։

Բ. Գարակէօմրիւկի վրայ իշխանութիւն բանեցնող եւ միանգամայն հոն գտնուղ մեկ քանի աղանեարուն լռութիւնը՝ այն անվայել գործին հաճութիւն ունենալու նշան մը կրնայ համարուիլ։

Գ. Յիշեալ պարոնին այն խօսքը թէ «պու աչխարհական մեճլիսի տէր, կրօնականքարըն իչի եօգ, կիլիմեչի տիրըլեր, եւայլն» իրաւացի չէ. քանզի հոն՝ի պաշտօնէ հրաւիրած ըլլալէն՝ի զատ ալ կրօնականք ըստ Սահմանադրութեան քուէատու են աչխարհականաց հետ։

Դ. Սալմաթօմրուգցւոց գործը Պալատ-

ցոց հետ բլլալուն համար՝ Պալատցւոց իրաւունքն է ներկայ գտնուիլ այնպիսի հրապարակական քննութեան մը առեն առանց լսուելիութեան թէ աչխարհական եւ թէ կրօնական։ Ամէն քանի պարոններ երբ կը դժկամակին Պալատի կրօնականաց հետ ներկայ գտնուելուն, ինչ զօրաւոր փաստ ունին. չէ որ այսպիսի ապօրինաւոր չարժումի մը՝ դործին ալ ապօրինաւոր ըլլալուն կասկած կուտայ եւ հետեւապէս Սալմանթօմրուգցի հասարակութեան ինչ իրին ձեռս կը պատճառէ։

Ե. Իրաւունք չէր որ մինչեւ ցարդ Գարակէօմրիկցիք ալ անոնց պատճառաւ չուզուէին ի ձեռս իրենց թաղին։ . . . Եթէ Սալմանթօմրուգցիք իրաւունք մը ունէին. կրնան իրենց դատը յառաջ քշել եւ Պալատցւոց հետ դատուիլ, մինչեւ որ իրաւունքը երեւան ելլէ։

Մենք լսածին նայելով նոյն օրը Գարակէօմրիկցիք բաղնաթիւ սորագրութեամբ նամակ մը ղրկեր են քննիչ Ժողովին սա իմաստով որ՝ ինչ եւ իցէ ուրիշ թաղի մը մեզի հետ միանալ չենք ընդունիր, եւայլն։ Կըսեն որ սա նամակը տանողը Բիթաղճեան Սքդար աղան է եղեր, որ հոն նստող աղային սեկէն բռնցի հարուած մը ընդունելով ետ մղուեր է։

Ասոր վրայ գարակէօմրիկցիք ինքզինքին այս հին գժտութիւններէն եւ յուզմունքներէն ազատելու համար միաբան հաւանութեամբ խնդրագիր մը կը պատրաստեն եւ 100 ի մօտ անձինք հաճութեամբ սորագրելէն վերջը Ազգային Վարչութեան կը ներկայացնեն, եւ նոյն իմաստով ալ յայտարարութիւն մը կը հանեն, որով ըսել կուզեն թէ Գարակէօմրիկն դուրս գանուող ու միանգամայն վէճ ունեցող թաղերը թող գային մեզ իրենց հետ յուզելէն. թող անոնք իրենց իրաւուն քին եաւէն ըլլան, մենք ալ մեր թաղին յառաջադիմութեանը զբաղինք այսուհետեւ։

Վանորոյ երկու շաբթի իրիկուն ընդհանուր ժողով մը ընել յարմար գտնելով Գլխագոր անուն մէկը թաղին մէջբերդը կը զրկեն իմաց տալու թէ գիշերը ժողովք ունին։ Այս անձը մէջբերդը գացածին պէս անգուն աղային մէկը՝ ասի իբրեւ ապստամբ բըռնել եւ գիշերով Զապթիէն զրկել կուտայ. եւ կըսէ ալ որ ասոնք՝ գիշերը եկեղեցին պիտի կոխեն, պէտք է որ սա գիշեր հոն զօրք ըսպասէ։ Ասի կը կատարուի անմիջապէս խումբ մը զօրք գարակէօմրիկի եկեղեցին հսկելու երթալով. և այսպէս՝ ի չորս ան աղանեբուն Գարակէօմրիկցիք իբրեւ ապստամբ և իբրեւ եկեղեցի կոխող (եկեղեցին տրգէն իրենց կը վերաբերի, ինչը պիտի կոխեն, կեցցէ զըրպարտութիւն) կը ճանչցուին ոստիկանաց առջեւ և ունայն տեղը կասկածաւոր կը համարուին։

Ասկէ, որ երեքշաբթի է, կը լսենք որ այս գործը Ազգային Վարչութեան պիտի ներկայանայ, երանի թէ չուտով յաջող վախճան մը ունենար։

Պալատս Նորաչէն դպրոց

Ասոր շինութիւնը մեծ յաջողութեամբ յառաջ երթալու վրայ է։ Բայց նոյն չափ մատութեամբ ալ ստակի կարօտութիւնը օր քան զօր աւելնալու վրայ է։ Կը յուսանք որ երկու տարիի չափ առաջ աղգասիրական եռանդով ասոր շինութեանը օգնութիւն խոստացող աղանները պիտի փութան իրենց խոստմունքը կատարել, նոյնպէս ալ ազգային յառաջադիմութեան փափագող բայց դեռ չզրուող ազգասէր աղանները պիտի փութան մէյմէկ նպաստ ընել։

ՅՕՍԻՓ ՅՈԿՈԲԱՅ ԴՈՒՐԳԵՆԵԱՆ
ՈՐ Ի ԳԱՐԱԿԷՕՄՐԻԿ

Մեծարգոյ Տէարք խմբագիրք եղբայրք

Եթէ դիտենք տիեզերքիս պայծառութիւնը՝ պիտի ըսենք «Թէ անոր ճարտարապետութիւնը Աստուծոյ գաղտնեաց կ'վերաբերի.» Զենք կրնար չեզրել այս իրաւասութիւնէն, բայց մանաւորապէս այս պատիւը մարդոյն ալ տալով եւ մարդկութեան ազանչելի ու անհուն խնամքականութիւնը քննելով կ'սենք դարձեալ, եթէ բնութիւնը կայ՝ նեցուց կրթութիւնը Եդեմական դրախտին մէջ՝ մարդս անոր արդիւնքը հասկնալով իւր միտքը անոր զօրութեամբը ընդարձակեց եւ տիեզերքիս արտաքին չքեղութեանց պատճառը եղաւ, ճոխացուց իւր հանճարով սուսմունքը, դարերը հնաղանդեցուն մարդկային մտաց, անտառները պսակուեցան գեղեցիկ ծաղկունքներով, երկիրը եղեւ գեղազուարճ բուրաստան եւ մարդս թագաւորելով անոր վրայ ծծեց տիեզերքիս վայելչութիւնը։

Արդս վեհ ստեղծուած մըն է, բայց եթէ իւր հոգւոյն ծորաւը լեցնելու համար բոլոր տիեզերքս աշխարհակալէ՝ իւր յետին

ժամուն մէջ պիտի դուչէ Աբրահէմի նման, «Աւաղ փառաց անցաւորի» հապա եթէ Սոկրատայ նման խնամատարեան գանձերովը ճոխանայ՝ կ'ըսէ իւր ճակատը գարնելով, «Աիտոս դեռ ես բան չ'եմ գիտեր»։ եւ ինչու համար այս. քանզի հոգւոյն դգացած վիհը Աստուածութիւնը միայն կրնայ լեցնել, եւ եթէ բիւրատոր բառն կլլեր յուղեն մարգուս լանջքը, ասոնց մէջէն աղնիւը կրնայ համարուիլ հայրենեաց սէրը. արդարեւ մեր սիրտը բոլոր մարդկութեան հետ անեղբեւոյթ կապերով զօդուած է. բայց այն երկիրը՝ որ մեր դիւցազանց արեամբ ոռոգուած է, այն երկիրը՝ որ մեր հարց ոսկերքը կ'ամփոփէ, մանաւանդ մեր համակրութեան իրաւունքն ունի, եթէ իրեն փառքը զմեզ կ'փառաւորէ, իրեն պէտքը մեր արտասուացը իրաւունք մ'ունի. անոր համար է որ երբ Հայու մը պատմութեան էջերը կ'ընթեռնուն՝ մեր սիրտը զանազան կրքերով կ'բաբախէ. նոյն իսկ սէրն է որ զմեզ այս օրս հրաւիրեց Նոս տեղս, բայց երեւակայելով մարդկութեան պարտքը իրրեւ թշուառ հայրենեաց որդիք որչափ հարկաւոր է մեզ իրարու հետ սերտիւ միանալ։ փորձուած է, երբ փոթորկին դէմ երթնուս վրայ որոտայ, այն ատեն աւելի իրարու կ'կարօտիմք, այն ատեն սէրն ալ աւելի յայտնուելու առիթ կ'դտնէ, . . .

Տեառը իմ՝ այս օրս մեծ եւ երջանիկ է եւ մեր ցցուցած խնդակցութեան արդարեւ արժանի, եթէ տիեզերքիս վայելչութիւնը ղգալու միտք ունինք, իրրեւ մարդ գիտութեան աչքերովը պիտի սկսինք ճանչնալ զմեզ իրրեւ ազգ, խորհելով թէ որոց որդիքըն ենք եւ ինչ ապագայ մեզի կ'սպասէ. այո, կ'սպասէ մեզի լուսաւորութիւնը որ անոր պայծառութեամբը մեր խաւարը փարատենք, պիտի չանանք Եւրոպիոյ լուսաւորեալ ազգաց հետ մրցիլ, ցուցնել անոնց թէ մեր նախահարները Եղիշեները, Սմբատները էին, թէ մենք այն երկրէն ենք որ Աստուած ինքն իվնալով լոյս սփռեց։ Աստուածային լոյսը կրնայ դարուց ամպերուն մէջ նահանջել՝ բայց բոլորովին մարիլ անհնար է, ցցունենք անոնց թէ քանի որ իրենք ազիւսութեան եւ վայելչութեան մէջ կ'թաւալեին, Հայոց փառքը արեւանման կը շողար Աբրահամեայ զաւակին։

Տեառը, Հայկայ վայրաւարեալ որդիքը ձեր ինամածու թեւուցը տակ ամփոփելով եւ անոնց մտաւոր դերազոյն յատկութիւնները պարզելով ազգին փառք յաճախող անձինքներ պատրաստէք։ Այս մանկտիքը՝ ինչպէս որ իրենց ներքին դրութեանց հաչիւը ներկայացուին, կարօտ են ձեր խնամոցը, կ'յուսացուի որ ժամանակին պատուաւորժան անդամներ ընտրուին ասոնց մէջէն եւ այս օրս որ հանդիսաւոր եղած է եւ որ նշանաւոր պիտի ըլլայ ապագային մէջ, իրրեւ մեծ քայլափոխութիւն մը առ լուսաւորութիւն, դեղեցիկ յիշատակ մ'ալ կձգէ ամենուս հոգւոյն մէջ այս վարժարանիս բարեկարգութիւնը*։ Սեղծ չէ բաւծս Տեառը դպրոցը բարեկարգեալ կը տեսանենք հայկաբանութեան, տաճկաբանութեան եւ դաղղիաբանութեան կողմանէ, բայց որովհետեւ թուաբանական ուսմունքը իւր մէջը ունի արտմաբանական դիտութիւն եւ աշխարհագրական տեղեկութիւնները կ'բանան մանկտոյ հանճարը, վասնորոյ թոդ արգոյ Հոդաբարձուները չ'զլանան այս երկու ուսմանց ճաշակին ալ տալու աչակերտաց, որով դպրոցի բարեկարգութիւնը կրկնապատիկ փառք յաճախելու առիթ կ'ունենայ։

Աղնիւ խմբադիր

Ցայտնի է ձեզի Պ. Ֆէսլեան ընդհանուր քաղաքացոյս եւ ձեր իսկ սիրելոյն՝ հոգաբարձուաց անտեղի եւ անիրաւ վճռովը իր պաշտօնէն հրաժարիլը մեկէն ի մեկ, եւ իր երկ աղերսալից բողոքագրերով դատաստան եւ ուսումնական ժողով խնդրել եւ վերջապէս օրինաւոր պատասխան մը չընդունելով Պոլիս դալը. այս ընդունեց պատասխան անտեսական (որ այժմ անտեսական) ժողովոյ նախագահին ձեռամբ իր օրինաւորութեամբ ուղած դատաստանին նըկատմամբ, թէ՝ հոգաբարձուք կըսեն որ մենք անոր հետ դատաստանի չենք մտներ, այլ այս կըսենք որ եթէ նոյն հայկաբանը դպրոցին մէջ պիտի ինայ, մենք հոգաբարձու չենք, իսկ եթէ մենք հոգաբարձու ենք, անի դպրոցին մէջ չըլլար, բայց ինչ պատճառաւ, պատճառ չկայ։ Գալով ուսումնական ժողովոյ իւր աշխատութեանց արդիւնքը քննելուն, ասոր ալ այս պատասխանը

* Այս ըսած բարեկարգութիւնս միայն արդոյ դատաստուաց ջանիցը կրնայ արուիլ, եւ ոչ հոգաբարձուաց։

ընդունած է հոգաբարձուաց ժողովոյ նախադահին ձեռամբ, թէ մենք չենք կրնար այդ առաջարկութիւնը ընդունել, քանի որ տակէն դրդռւթիւն կելլէ եւ պատուոյ կը դնէ չի, ինչպես, եթէ արդիւնք մը ունեցած չըլլայ հայկարանը մեր բողոքելոյն համեմատ, իրեն անպատուութիւն կըլլայ, իսկ թէ որ ընդհակառակն արդիւնք ունեցած ըլլայ, մեզի անպատուութիւն կըլլայ, որովհետեւ մենք արդիւնք չունեի քարոզած ենք հասարակութեան մէջ, ուստի չենք կրնար ընդունիլ բնաւ, ինչու ասանկ առաջարկութիւնները կընէ մեզի, մենք չենք ընդունիր գինքը դնէ դրոց, ինքը բռնի վարժապետ ըլլալ կուզէ. եւ վերջապէս Պ. Ֆէսլեան իր ամէն իրաւունքները զոհելով Թողուց քաղաքս ու մայրաքաղաքդ մեկնեցաւ, այնուհետեւ հոգաբարձութիւնք ալ արդէն իրենց բաղձանքին հասած ըլլալով, որովհետեւ ալ հայկարանը դպրոցին հանելին, իրենք ալ հրաժարականնին ապիս անդին տալով, քայքայուեցան գիր ու ցան եղան, ու դպրոցը բոլորովին խեղճ ողորմելի անխնամ երեսի վրայ Թողուցին, որով օր քան զօր աշակերտք ալ սկսան ցրուիլ չուկաները, եւ ամենքն ալ լմնան, փոքրիոգալ ծախել աղքատի զաւկները ըլլալով։ Հինգ ամիս շարունակ տեւեց դպրոցին այս խեղճ ու ցաւալի վիճակը, բղդքները օր քան զօր սկսան շատնալ հասարակութեան եւ նոյն իսկ դպրոցի աշակերտաց ծնողացը կողմանէ, վերջապէս պարտաւորեցան նոյն իսկ Պ. Ֆէսլեանի հակառակ եղող անձինք ալ բողոքողներուն հետ միանալով երթալ առաջնորդ սրբազանին աղաչել որ ստիպողական նամակ գրէ ու կրկին Գոլիսէն բերել տայ իր պաշտօնին կարգելու համար առջի տնտակ անուն վրայ ալ յանձնելով ընելով։ Պ. Ֆէսլեանն ալ տակէն եկած թէլեկռաֆին եւ Ս. առաջնորդին յորդորական եւ շատ ստիպողականնամակներուն պնդանելով իր ընտանեօքը գալ եկաւ քաղաքս, բայց դուն տակէն հոգիները լսէ ու զարմայիր մեծ մեծ զարմանքով։ Երբ կը լսեն Պ. Ֆէսլեանի կրկին քաղաքս դառնալը, իր նախկին հակառակորդները. ամենայն բարեաց թշնամիք, Թուղթ մը կառնեն, կիյնան շուկաները ու կը սկսին սորդրդուրթիւն ժողվել տուտ ու փուտ խօսքերով պարզամիտները խաբելով թէ մենք Ֆէսլեանը չենք ուզեր եւ ասանկով կը յաջողին 2000 հասարակութենէն 20—30ի չափ ստոր ագռոթիւն առնել։ Պ. Ֆէսլեանի քաղաքս գալէն երեք օր ետեւ Ս. առաջնորդը ժողով գումարեց, որպէս զի օրինաւորութեամբ կրկին գինքը իր պաշտօնին մէջ վերահաստատէ, բայց որվհետեւ հակառակորդք արդէն գինեալ էին ան ըլլալիք որոշմանը դէմ ուստի ժողովին մէջ սկսան յայտնել յարուցանել թէ » Անիկայ մեզ ղաղէլմանները անցընել տուաւ, խայտառակ ըրաւ, եւ թէ քանի տարիէ ՚ի վեր է ինչ արդիւնք ունեցեր է որ կրկին դպրոց պիտի դրուի, չըլլար, չըլլայ պիտի ՚ւն, պօռալ կանչելնեը մինչեւ որ կարող կըլլան ժողովը այր ու ցան ընելու առանց որոշման։

Պէօթ ղարահոթ

Առակ ազգաց հասարակեալ,
Զուկն ՚ի գլխոյն ասի հոտեալ.
Մարմին մարդկան ցաւագարեալ,
Թէ դլուխ նորին ժանտաժայթեալ։

Գաղաք եւ գիւղ վոյթ խանգարեալ,
Մինչ պետ նոցին անդպայեալ.
Գետոց հորդան եւս պակասեալ,
Երբ ջուր ծովուն է ցամաքեալ։

Պարք աստեղաց խաւար գնեցեալ,
Թէ ՚ի լուսոյն արեգն մերկեալ.
Սեծագանձ նաւն ՚ի խոր սուզեալ,
Չի վեկավար գինեաւ Թմրեալ։

Նախկին առակն իրաւացեալ,
Մարմին վատի գլխոյն նեխեալ։
Հնդ կատանու Եղբայրասէր լրագրէն առնուած։

Ս. Զ Դ

Մեր ամէն սրգոյ բաժանորդաց եւ թղթակցաց իմաց կուտանք որ իրենց մեզի ուղղելիք Թէ դրամ եւ Թէ նամակ ուղղակի Մահմուտ փաշայի տակը Սուլթան Համամի վերի գրվը Ֆօյմօկրաֆի խանութը դրկեն Աբրահամ Գ. Մուրատեան Հասցէով. որպէս զի սխալմամբ անհարմար կամ օտար մարդու ձեռք չհասնի։

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄ

Մահմուտ փաշա Քիւրքճի խանին դէմ դրավաճառ Պ. Յովսէփ գալֆեեանի գրատունը կը գտնուի զանազան տեսակ հին եւ նոր Աղգզնկրէն եւ Գաղնէրէն գիրքեր ածան զբնով։

Ս. ՀԱՄԱԶՈՒՏԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆ
Կ. ԴՕԼՍ ԻՄԱՐԱԼԻ ԽԱՆ